

دفاعی قفقاز بود مهمترین هدف عباس میرزا بود و فتحعلیشاه نیز دو فوج نظام سمنا و دامغانی و دو عراده توپ و هزار سوار خراسانی را به یاری نایب‌السلطنه فرستاد. عباس میرزا نیز در راه دژ شوشی و در نبردی غافلگیرانه پیروزی خوبی کسب کرد و بیش از هزار سرباز روس را اسیر کرد. تمام جبهه‌های پیشروی ایران یک‌به‌یک به پیروزی و هدف‌های تعیین شده رسیدند؛ اما دژ شوشی هنوز آزاد نشده بود. فرمولوف فرمانده روس قفقاز که توان دفاعی کافی نداشت تا رسیدن نیروی کمکی تعطل کرد. پس از رسیدن نیروهای کمکی روس‌ها موفق شدند محاصره شوشی را در هم شکسته و مجدداً وارد گنجه شوند.

فتحعلیشاه که از شکست عباس میرزا به شدت خشمگین بود با فرارسیدن بهار در چمن سلطانیه اردو زد و آماده حرکت به سمت تبریز شد تا در میدان نبرد حاضر شود؛ مجتهدین نیز با گرد آمدن در چمن سلطانیه با صدور رساله‌های جهادیه خود کفن پوشیده و به اردوی شاه پیوستند و مردم را به آمادگی برای جهاد تهییج کردند غافل از آنکه کار از کار گذشته و قوای روس در حال پیشروی هستند. پاسکویچ فرمانده جدید نیروهای روسی با قوای بیشتری وارد صحنه جنگ شد و در آوریل ۱۸۲۷ اچمیادزین را اشغال کرده و به سمت ایروان و نخجوان حرکت کرد. او نخجوان را بدون مقاومت اشغال کرد. هدف او تهدید ولیعهدنشین عباس میرزا یعنی شهر تبریز بود. با غلبه خستگی بر نیروهای روس عباس میرزا حمله خود را آغاز کرد هدف او دور زدن پاسکویچ از غرب و گرفتن اچمیادزین و گیمور، تخریب تغلیس و برگشتن از طریق قره‌باغ بود. در نبرد اشتاراک روس‌ها اچمیادزین را بازپس گرفتند که به قیمت تلف شدن نیمی از سربازان آن‌ها تمام شد. ایرانیان با تلفات ۴۰۰ نفری به سمت جنوب عقب کشیدند.

عباس میرزا به ایروان رفت و پس از شکست روس‌ها در نزدیکی ایروان از محاصره دست کشیده و راهی خوی شد؛ اردو را در خوی گذاشته و خود با اندکی نیرو به نزدیکی تبریز رفت. عباس میرزا دوباره با عبور از ارس تلاش کرد مقابل قوای روس ایستادگی کند اما با رسیدن خبر سقوط ایروان نیروهای ایرانی روحیه خود را باخت و پراکنده شدند. نیروهای روس نیز با استعداد پانزده هزار سرباز وارد تبریز شدند ولیعهدنشین ایران با خیانت مجتهد تبریز میرفتح طباطبایی بدون مقاومت به دست روس‌ها افتاد. میرفتح به پاداش این خیانت پس از پایان جنگ تبعه امپراطوری روسیه تزاری شد و مدال افتخار سنت آنا را از امپراطور دریافت کرد و به مقام شیخ‌الاسلام قفقاز گمارده شد. با سقوط تبریز مذاکرات صلح آغاز شد ولی دوباره متوقف شد و نبردها در زمستان دوباره از سر گرفته شد و ارومیه و اردبیل به اشغال روس‌ها درآمد. شاه و ولیعهد که به امید بازپس‌گیری خانات قفقاز وارد جنگی نابرابر شده بودند اکنون با واقعیت تلخی اشغال آذربایجان و حتی تهدید حرکت قوای روس به سوی تهران رویه‌ور بودند. ولیعهدنشین قاجار به تصرف نیروی اجنبی درآمد بود و دربار مستأصل به دنبال راه چاره‌ای بود. مشهور است که پیش از شروع دور دوم جنگ‌های ایران و روس قائم‌مقام از شاه پرسید: «اعلیحضرت چه مبلغ مالیات می‌گیرند؟» شاه جواب داد قریب ۶ کروور. قائم‌مقام گفت: دولت روس چه مبلغ مالیات می‌گیرد؟ شاه گفت: می‌شونم ۶۰۰ کروور. قائم‌مقام گفت: عقل حکم می‌کند آنکه ۶ کروور عایدی و مالیات سالانه دارد با آنکه ۶۰۰ کروور مالیات سالانه دارد درنیاویزد.» اما نتیجه این دلسوزی خشم شاه و تبعید او به خراسان بود. نتیجه همان شد که قائم‌مقام پیش‌بینی کرده بود و قوای نامنظم و آموزش‌نندیده ایران در مقابل ارتش قدرتمند روسیه که طعم شکست را به فاتح اروپا ناپلئون چشاند بود برنیامد و شکست سختی را پذیرا شد.

مذاکرات صلح

پاسکویچ فرماند قوای روس با تهدید ایران مهلت پنج‌روزه‌ای را مقرر کرد که در صورت عدم برقراری صلح به سوی تهران حرکت کند. شاه با دلجوایی از قائم‌مقام او را مامور مذاکره کرد و نخستین اقدام رسمی برای مذاکره را میرزا ابوالقاسم قائم‌مقام فراهانی انجام داد و در تبریز درخواست صلح را به پاسکویچ تسلیم کرد. دومین اقدام رسمی، پیامی بود که بیژن خان گرجی برای پاسکویچ برد. روس‌ها پیشنهاد مذاکره درباره صلح را پذیرفتند و منطقه ده خوارقان را برای برگزاری جلسات تعیین کردند. سرجان مک دونالد کینز، سفیر انگلستان که طی جنگ به فتحعلیشاه پیوسته بود، به همراه جان مک نیل در گفت‌وگوهای صلح ده خوارقان شرکت داشت و به نفع روس‌ها در مذاکرات مداخله می‌کرد. پاسکویچ پس از پذیرش گفت‌وگوی صلح ده خوارقان پیشنهاد چهارماده‌ای را به عنوان پیش‌شرط مصالحه، به عباس میرزا فرستاد. واگذاری ایروان، نخجوان و اردوباد به روسیه و تعیین رود ارس به عنوان مرز دو کشور، واگذاری تالش و مغان به روسیه، پرداخت ده هزار سکه طلا به عنوان غرامت و عذرخواهی نایب‌السلطنه یا شاه ایران از امپراطور روسیه تزاری مفاد این پیشنهاد بود. فتحعلیشاه با در نظر گرفتن وخامت اوضاع، آن را پذیرفت؛ پس از خروج نیروهای پاسکویچ از تبریز نخستین بخش غرامت از سوی ایران به پیش‌قراولان سپاه روسیه تحویل داده شد. پاسکویچ نیز در نامه‌ای به عباس میرزا، وی را برای ادامه مذاکرات صلح به روستای ترکمنچای دعوت کرد.

مذاکرات ترکمنچای

برخلاف آنچه مشهور است و قرارداد ترکمنچای را به عنوان عهدنامه‌ای ننگین بر می‌شمارد ریاستی در نظر گرفت که این قرارداد توانست خطر اشغال دائمی آذربایجان و تحمیل شرایط سخت‌تر بر ایران را رفع کند. در واقع خطای اصلی ایران در

شروع دور دوم جنگ‌های ایران و روس بدون در نظر گرفتن توان نظامی روسیه تزاری روی داده بود و آنچه که در قرارداد ترکمنچای روی داد کاهش صدمات این جنگ نابرابر و رفع دائمی خطر روس پس از آن بود. محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه پیشین ایران سال گذشته در اشاره به قرارداد ترکمنچای نوشت: «راستی نه تنها ما مردم بلکه نخبگان ما کدام‌یک را بیشتر نکوهش می‌کنند: آن‌ها که با آرزوی بازپس‌گرفتن سرزمین از دست‌رفته در قرارداد گلستان، بخش‌های بیشتری از سرزمین و حتی استقلال ایران را به باد دادند، یا آن‌ها که با قرارداد ترکمنچای دست‌کم قسمتی از سرزمین تازه‌دست‌رفته را بازپس گرفتند؟ برای پیشگیری از ترکمنچای‌ها باید «انتخاب کنیم» که آرزوهایمان را در چارچوب امکانات دنبال کنیم.» در پی این یادداشت مجید تفرشی تاریخ‌نگار نیز در تایید نظر ظریف نوشت: «در دور دوم جنگ‌های ایران و روس، نیروهای روسیه تا آستانه تهران پیشروی کرده و در آستانه فتح کامل ایران بودند. بهتر این بود که جنگ نمی‌کردیم. بهتر این بود شکست نمی‌خوریم. ولی گزینه بهتری از ترکمنچای منظور ملعون نبود. عدم پذیرش آن توافق ننگین و ظالمانه یعنی که ایران امروز وجود نداشت.» آرش ربیسی‌نژاد، استاد دانشگاه و تحلیلگر ژئوپلیتیک نیز ترکمنچای را «پایان شکست ایران از روسیه و نقطه‌ای آغازین در سرنوشت کشور» تعبیر کرد.

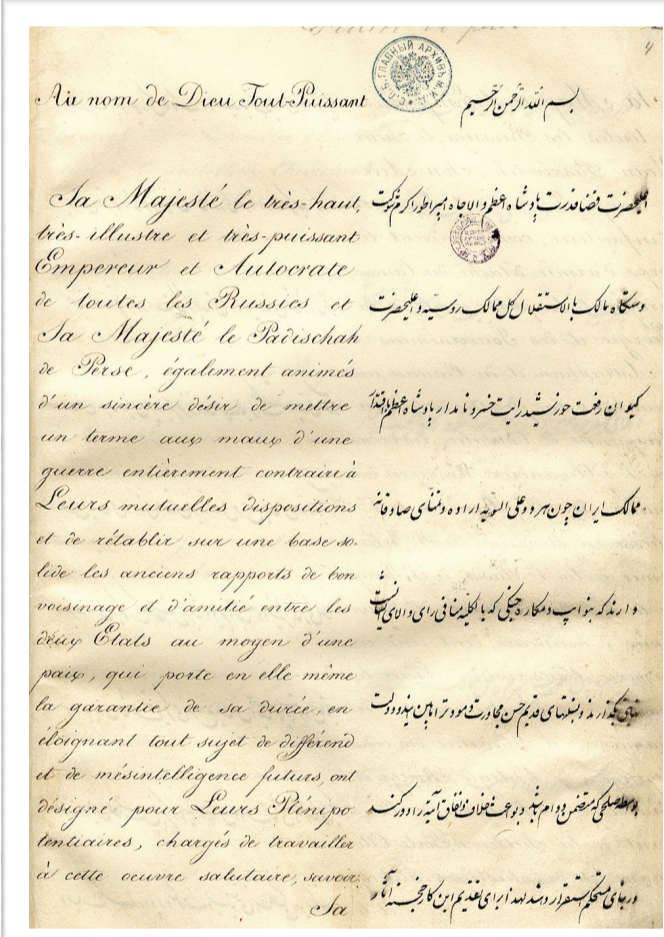
در مذاکرات ترکمنچای نخست آنکه روسیه پذیرفت به شمال رود ارس عقب‌نشینی کند و به جز ایروان و نخجوان و بخشی از تالش بخشی از مناطق اشغالی را به ایران بازگرداند. دوم حکومت

قاجار و ولیعهدی عباس میرزا و فرزندان او را به رسمیت شناخته و از دخالت در امور داخلی ایران به نفع قدرت یا فرد دیگری اجتناب کند و سوم روابط دوستانه‌ای را با ایران برقرار سازد و از تجارت و منافع دوجانبه حمایت کند. هر چند روسیه همچنان منافع استعماری و سلطه‌جویانه خود را به شکل دیگری در قبال ایران پی گرفت اما در هر حال ایران پس از قرارداد ترکمنچای از حدود مرزهای خود در شمال اطمینان پیدا کرد و خطر تهدید نظامی از شمال برای مدت‌ها از سر این برداشته شد.

قرارداد ننگین یا تنها راه نجات

قرارداد ترکمنچای در بند نخست پیش‌بینی کرد که «بعدالایوم ما بین اعلیحضرت امپراطور کل ممالک روسیه و اعلیحضرت پادشاه ممالک ایران و ولیعهدان و اخلاف و ممالک و رعایای ایشان مصالحه و مؤدت و وفاق کاملی الی الیوم الابد واقع خواهد بود.» این صلح دائمی دستاوردی بزرگ بود که خطر قدرت توسعه‌جو و جنگ‌طلب روسیه تزاری را برای همیشه از سر ایران باز کرد و در ده‌های بعد موانع جنگ‌افروزی و توسعه‌طلبی روسیه شد و بارها مورد استناد دیپلمات‌های ایرانی قرار گرفت. ایران علاوه بر ولایاتی که در قرارداد گلستان به روسیه واگذار کرده بود ولایت ایروان و نخجوان را نیز به روسیه بخشید و در عوض شهرهای آذربایجان را که به اشغال روسیه درآمده بود بازپس گرفت. حدود مرزی ایران و روسیه اینگونه تنظیم شد: «از نقطه سر حد ممالک عثمانی که از خط مستقیم به قله کوه آغری کوچک آذربایجان است. ابتدا کرده، این خط تا به قله آن کوه کشیده می‌شود و از آنجا به سرچشمه رودخانه مشهور به قرا سوی پایین می‌آید که از سرآشیب جنوبی آغری کوچک جاریست فرود آمده، به متابعت مجرای این رودخانه تا به التقای آن رودخانه ارس در مقابل شرور ممتد می‌شود. چون این خط به آن جارسید به متابعت مجرای ارس تا به قلعه عباس آباد می‌آید و در تعمیرات و ابنیه خارجه آن که در کنار راست ارس واقع است نصف قطری بقدر نیم آماج که عبارت از سه ورس و نیم روسی است رسم می‌شود و این نصف قطر در همه اطراف امتداد می‌یابد. همه اراضی و عرصه که در این نصف قطر محاط و محدود می‌شود بالانفراد متعلق به روسیه خواهد داشت و از تاریخ امروز در مدت دو ماه با صحت و درستی کامل معین و مشخص خواهد شد و بعد از آن از جایی که طرف شرقی این نصف قطر متصل به ارس می‌شود خط سر حد شروع و متابعت مجرای ارس می‌کند تا به مسیر یدی بلوک و از آن جا از خاک ایران به طول مجرای ارس امتداد می‌یابد با فاصله و مسافت سه آماج که عبارت است از بیست و یک ورس روسی. بعد از وصول به این نقطه خط سر حد به مستقامت از صحرای مغان می‌گذرد تا به مجرای رودخانه موسومه بالها رود به محلی که در سه فرسخی واقع است که عبارت است از بیست و یک ورس روسی پایین‌تر از ملتقای دو رودخانه کوچک موسوم به آدینه بازار و ساری قمیش و از آنجا این خط به کنار چپ بالها رود تا به ملتقای رودخانه‌های مذکور آدینه بازار و ساری قمیش صعود کرده به طول کنار راست رودخانه آدینه بازار شرقی تا به منبع رودخانه و از آنجا تا به اوج بلندی‌های جگیر امتداد می‌یابد، به نوعی که جمله آب‌هایی که جاری به بحر خزر می‌شوند متعلق به روسیه خواهد بود و همه آب‌هایی که سرآشیب و مجرای آنها به جانب ایران است تعلق به ایران خواهد داشت و چون سر حد دو مملکت اینجا به‌واسطه قلل جبال تعیین می‌یابد، لهذا قرار داده شد که پشته‌هایی که از این کوه‌ها به سمت بحر خزر است به روسیه و طرف دیگر آنها به ایران متعلق باشند. از قله‌های بلندی‌های جگیر خط سر حد تا به قله کمر قویی به متابعت کوه‌هایی می‌رود که تالش را از محال ارسشق منفصل می‌کند. چون قلل جبال از جانب مجرای میاه را می‌دهند، لهذا در اینجا نیز خط سر حد را همان قسم تعیین می‌کند که در فوق در باب مسافت واقعه بین منبع و آدینه بازار و قلل جگیر گفته شد و بعد از آن خط سر حد از قله کمر قویی به بلندی‌های کوه‌هایی که محال زوند را از محال ارسشق فرق می‌دهد متابعت می‌کند تا به سر حد محال ولکیج همواره بر طبق همان ضابطه که در باب مجرای میاه معین شد، محال زوند به‌غیر از آن حصه که در سمت مخالف قلل جبال مذکور واقع است از این قرائر حصه روسیه خواهد بود. از ابتدای سر حد محال ولکیج خط سر حد مابین دو دولت به قلل جبال کلوتویی و سلسله کوه‌های عظیم که از ولکیج می‌گذرد متابعت می‌کند تا به منبع شمالی رودخانه موسوم به آستارا پیوسته به ملاحظه همان ضابطه در باب مجرای میاه و از آنجا خط سر حد متابعت مجرای این رودخانه خواهد کرد تا به ملتقای دهنه آن به بحر خزر و خط سر حد را که بعد از این متصرفات روسیه و ایران را از هم فرق خواهد داد تکمیل خواهد نمود.»

مانند عهدنامه گلستان حق کشتیرانی تجاری در دریای خزر به تساوی میان دو کشور برقرار ماند اما: «غیر از دولت روسیه هیچ دولت دیگر نمی‌تواند در بحر خزر کشتی جنگی داشته باشد.» بدین ترتیب ایران مانند عهدنامه گلستان از حق برخورداری از کشتی جنگی در دریای خزر محروم ماند. بقیه مفاد قرارداد درباره حقوق تجاری و اتباع دو طرف و اسیران و موضوعات دیگر بود. این قرارداد در شرایطی که ولیعهدنشین ایران و آذربایجان در اشغال قوای روس بود و تهدید جدی برای اشغال پایتخت نیز عملی بود توانست بخشی از شکست نظامی را جبران کرده و حدود فعلی ایران را تثبیت کند و از خسارت بیشتر نظامی جلوگیری کند. درحالی که ایران طی قرارداد گلستان چهارده ولایت را از دست داده بود طی ترکمنچای تنها سه ولایت دیگر یعنی ایروان و نخجوان و بخشی از تالش را به روسیه واگذار کرد و بر خلاف گلستان حدود مرزی خود با روسیه را تثبیت کرد و توانست صلح دائمی در مرزهای خود با روسیه تزاری را به دست بیاورد.

صفحه اول قرارداد ترکمنچای به زبان روسی و فارسی

صفحه آخر قرارداد ترکمنچای به زبان روسی و فارسی

دیپلمات‌ها

حمایت از فلسطین در شورای امنیت

علی باقری، سرپرست وزارت امور خارجه که در رأس هیئتی برای شرکت در نشست شورای امنیت درباره فلسطین و چندجانبه‌گرایی به نیویورک سفر کرده، گفت: «در مورد فلسطین، یک جنایت و نسل‌کشی عینی و آشکار در طول ۹ ماه گذشته در غزه در حال انجام است.» این دیپلمات ارشد ایرانی ادامه داد: «در این مقطع هم جمهوری اسلامی ایران قصد دارد از ظرفیت شورای امنیت سازمان ملل برای دفاع از حق، مواضع و کیان ملت فلسطین و همچنین برای تبیین جنایت‌های رژیم صهیونیستی استفاده کند.» علی باقری یادآور شد: «در کنار این، از سازوکارهایی که در عرصه بین‌المللی از جمله شورای امنیت وجود دارد چه در قالب نشست‌های روز چهارشنبه خواهد بود و چه در قالب سازوکارهای چندجانبه و ملاقات‌های دوجانبه‌ای که با مسئولان و مقامات شرکت‌کننده در این نشست خواهیم داشت، این موضوع را به صورت جدی مورد پیگیری قرار خواهیم داد تا بتوانیم شرایطی را به وجود بیاوریم که رژیم صهیونیستی و حامیانش به‌ویژه دولت آمریکا مجبور شوند به جنایت و نسل‌کشی در غزه پایان دهند و مردم غزه و مردم مظلوم فلسطین بتوانند شرایط عادی را دنبال کنند.»

بازگشایی سفارت جمهوری آذربایجان

سفارت جمهوری آذربایجان در تهران روز دوشنبه در آدرسی جدید فعالیت خود را از سر گرفته است. به گزارش ایسنا، این سفارت در پی مذاکرات جمهوری آذربایجان و ایران بازگشایی شد. به نقل از پایگاه خبری News.AZ، ایران به عنوان کشور معتبر، اقدامات مناسبی را برای تضمین امنیت در مقابل ساختمان جدید سفارت جمهوری آذربایجان با رعایت تعهدات در زمینه حفاظت دیپلماتیک در چارچوب «کنوانسیون وین در مورد روابط دیپلماتیک» انجام داده است. در حال حاضر اقدامات مربوطه برای ساماندهی خدمات کنسولی در ساختمان جدید سفارت جمهوری آذربایجان در ایران در حال انجام است و به‌زودی اطلاعات تکمیلی در خصوص بازسازی سروسر کنسولی ارائه خواهد شد. آدرس جدید سفارت جمهوری آذربایجان در شهر تهران، دروس، خیابان شهریزاد، خیابان پارمحمدی، تقاطع خیابان ساقی و فیروزکوه، پلاک ۸ واقع شده است.

ایران، روسیه و عربستان کمک کنند

وزیر امور خارجه ترکیه گفت که این کشور انتظار دارد روسیه، ایران و عربستان سعودی در برقراری مذاکرات با سوریه به سازنده‌ای ایفا کنند که به مسیر عادی‌سازی روابط آنکارا-دمشق کمک خواهد کرد. به گزارش ایسنا، «هاکان فیدان» وزیر امور خارجه ترکیه گفت: ما در اینجا انتظار ایفای نقشی سازنده از روسیه و ایران را داریم. ما همچنین درباره این مسئله با همکارانمان از عربستان سعودی صحبت کرده‌ایم و انتظار داریم که آن‌ها، به لطف روابطشان با سوریه که آغاز شده است، نقش سازنده‌ای ایفا کنند. طبق گزارش اسپوتنیک، اظهارات فیدان در پی این مطرح می‌شود که جمعه گذشته، اردوغان گفت که فیدان به همراه همکارانش در حال طراحی نقشه راه عادی‌سازی روابط میان آنکارا و دمشق و برقراری مذاکرات میان روس‌های این دو کشور است. وزارت امور خارجه سوریه در این باره گفت که عادی‌سازی روابط باید مبتنی بر بازگشت به شرایط پیش از ۲۰۱۱ باشد.